

Milyen nagyszerű lenne, ha azt írhatnám: neve immár fogalom. De vajon ismerjük-e mi, szegediek kellő alapossággal e kimagasló szellemiség munkásságát?! Ki az a Buday György, aki kamasz művészként érkezett 1924-ben Szegedre: aki egyik szervezője lett a Bethlen Gábor körnek, kigondolója és mozgatórugója a tanyai agrárszektament mozgalomnak; alapító irányítója a Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiumának; a népművészetben gyökerező XX. századi magyar fametszés európai rangra emelője?! Ki az az angliai emigráns, aki volt a BBC Európai Osztályának munkatársa, a Külügyminisztérium tisztségviselője, a Londoni Magyar Kulturális Intézet igazgatója?! Ki az a 80. életévén túl levő férfi, aki a Londontól másfél órányira lévő coulsdoni szanatóriumi park kerek üvegpavilonjának lakója — s akinek — megkéscst, de megérdemelten szép születésnapit tisztelegsként — tavaly ősszel rendezett ködoszlátó, értékre figyelő, horizontot tágitó tárlatot a fiú barát, Kass János Vár utcai Galériájának újonnan kialakított bemutatótermében a művész testvérhúgának, dr. Buday Margit nyugalmazott szemészfőorvos-asszonynak segítő támogatásával?!

A kiállításon is olvasható, 1932-ben fogalmazott, önéletrajzi elemeket tartalmazó levelében ezt írja: „... a színeket teljesen elhagyva évekig csak fekete, kék és barna krétával vagy tusal dolgoztam. Világfelfogásom alakulásával párhuzamosan egyre inkább a reprodukálható művészet felé fordultam, míg végre 1931-ben minden külső indíték nélkül a fametszéshez fogtam. Apai ágen erdélyi székely családból származom, s így valami atavisztikus örökség: a fajaragás visszaszerzését is jelentette — öntudatlanul — az, hogy fametsző lettem. Úgy érzem, véglegesen rátaláltam az anyagomra a fában.” De ahogy ez a véna bujkál benne; kivételesen értő szemmel vette észre a 15—16 esztendősen az erdélyi lapokban már illusztráló, majd 1924-ben kiállításon is bemutatkozó kamaszban-Kuncz Aladár, a Nyugat szerkesztője. A ceruza- és tollrajzok, valamint pasztellek látán kijelentette: „Ez a fiú született fametsző!”

A jóslat csak évek múlva, Szegeden váltik valósággá — de immár végérvényesen. Korán elhunyt Kálmán öccsétől kapott ajándékba vésőket, metszőkéseket, fadúcokat. S ezek szerencsésen találkoztak egy elhivatottságot éppen megfogalmazó, életprogramját formáló fiatalember szándékaival. Mint írja: „Úgy érzem, hogy a művész és a műalkotás számára nem lehet kielégítő, hogy a festő megalkotta légyen a festményt, befoglalva mindazt az inspirációt, érzést és mondanivalót amire képes... a társadalomtól elvonatkoztatott magánlakásba való szabadisz-pályafutása nem lehet kielégítő modern idők művésze számára, aki alkotásaiban közölni kíván valamit, amit fontosnak érez, saját kora és a jövőendő emberének... a modern képzőművész számára éppen a legősibb közösségi gyűlekezések számára szolgáló épületek... falfestménye és a színpadi díszlet, a grafika-ban pedig az ugyancsak ősi fametszés a legkielegítőbb médium vagy műfaj.” Ezekben a sorokban nemcsak művészi program fogalmazódik meg, hanem társadalmi-közéleti elhivatottság is. A szegedi pályakezdet alapvetően meghatározta politikai, közéleti és művészi munkásságát. Erdélyi élményei itt, az egyetemi társak között új színekkel és tartalmakkal gazdagodtak, a környező tanyavilágban szerzett programjaik egy szociológiailag is aktuális társadalmi rétegre, az alföldi parasztság életére, szellemi örökségére irányították figyelmét. Angliai, majd római tanulmányútjai kitekintését és tájékozódását gazdagították, ugyanakkor magyarságát erősítették. Az 1981-es kiadású *Who's who* (Ki kicsoda?) Budayról szóló nyolc sorában Kolozsvár, Szeged, Róma és Anglia szerepel, mint a pálya állomásai. Így visszatekintve — s erről a kiállítás művei és dokumentumanyaga is meggyőzheti a látogatókat — legmélyebb élményei, ha látenszen is, de erdélyiek: a meghatározó alapok (jellembeliek és

Buday

Radnóti Miklós arcképe a 25 magyar költőt idéző sorozatból

művészek) szegediek, a kiteljesedés terepe pedig Anglia.

Városunkban a Bethlen Gábor Körben és Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiumában olyan társakkal dolgozott együtt tanyakutatásokon, néprajzi gyűjtéseken, könyvkiadásban, szabadtéri előadások alkalmával, mint Ortutay Gyula, Erdei Ferenc, Hont Ferenc, Bálint Sándor, Reitzer Béla, Baróti Dező, Tolnai Gábor, Radnóti Miklós, Tomori Viola, Kárász Judit és még sorolhatnánk. Az alföldi tanyákon előadásokat tartottak, egészségügyi-orsói felvilágosítást végeztek, kérvényeket, beadványokat fogalmaztak, be szeltek a világ dolgairól. Közben följegyezték dalaikat, meséiket, balladákat, gyűjtötték a népi dekoráció elemeit. Ezekből születtek olyan kötetek, mint a *Székely népbaldák* Ortutay által szerkesztett gyűjtemény, a *Nyíri és rétközi parasztmesék*, a Boldogasszony búcsújának 15 drámai lapja, a *Dudaron* végzett szociológiai felmérés kötete. Radnóti: *Újhold* című versgyűjteménye, Madách *Tragédiájának* szabadtéri színrevitele és sorolhatnánk. Valamennyi illusztrátora, tervezője, kivitelezője, Buday György volt. Pályáján az alapvető elhivatottság, a fametszés technikájával ötvöződik. Munkásságának e korból kimagasló darabjai. Az ember tragédiájának lapjai, Arany balladái sorozata, az Ovidius-, Horatius-illusztrációk. A magyarországi faszálódó hullám elől menekülve 1937-ben Angliában telepedett le, ahol előbb a BBC magyar részlegénél dolgozott. Művészi elismerését a *The Times* 1941 szeptember 6. számának egész első oldalát betöltő metszetével alapozta meg: ezen a lapon Britannia jelképes sisakos alakja Anglia nyugati partján áll, a doveri sziklák előtt, szembenéz a kontinens felől fenyegető horogkeresztes veszéllyel. Övön szorítja testéhez a könyvet, a szellem, a humanitás, a kultúra szimbólumát *Anglia a jövőbe néz* — hirdeti a metszet Buday szignójával. (Mellékesnek cseppet sem nevezhető körülmény, hogy akkortájt a lap régi hagyománya szerint illusztrációi, cikkei alatt nem közölt aláírásokat). Szigetországi munkásságának fényes darabjai a 35 kötetes Shakespeare könyvsorozatban az Atheni Timonhoz készített metszetei, melyekről egyik hazai kritikusa azt írta: „Atheni Timon sorsát famet-

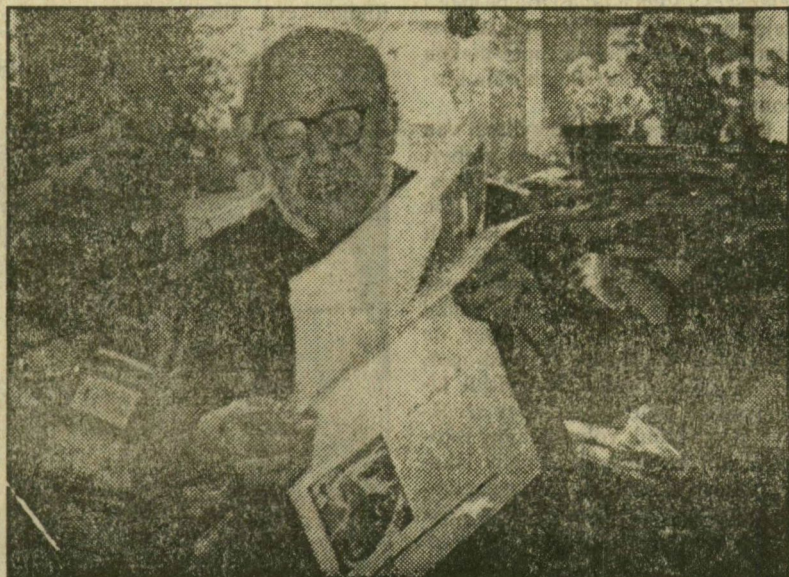
szetekben végigkísérve szinte saját és nemzedéktársai önarcképét alkotta meg.”

A háborút követően egy ideig a Londoni Magyar Kulturális Intézet igazgatója, de a Rajk-pör hírére lemond s nem tér vissza hazájába, ezért a hivatalos politika „disszidensnek” tekinti. Fametszőkésztől azonban senki nem tilthatta el. Olyan műveket alkot, mint a *Little Books* (Kiskönyvsorozat) 12 kötete, a *The History of the Christmas Card* (A karácsonyi kártyák története) komoly filológiai kutatásokon alapuló könyvészeti ritkasága és sok-sok illusztráció, önálló lap. Közöttük a magyar költők és írók arcképeit megőrkítő grafikai pantheon. Erről a vállalkozásáról írta: „Nagyon inspirált a feladat, hogy ifjúságom egyik legszebb élményét, a régi és az új magyar poéták — az utóbbiak között több személyes barátom — művészetét, mintegy köszönetként... a képzőművészet eszközeivel vizuálisan is segítsék tolmácsolni.”

Mintegy másfél évtizede művészetének egyik értő elemzője joggal fogalmazhatta meg: „A fametszet egykor könyvek díszítésére született meg, s Buday György művészete tudatosan vállalta ezt a klasszikus szerepkört és a belőle származó műfaji megszorításokat. A harmincas években megjelent székely népbaldad-illusztrációi és parasztmeséi, vagy Arany-verseket kísérő metszetei olyan szűkszavú, szimbólumokba tömörített kompozíciók, melyek fehér-fekete ellentét ritmikus használatával a régi könyvdíszekre, a figyelmet a szöveg és a kép közt megosztó rajzokra emlékeztetnek... De Buday saját korának grafikai nyelvét sem tagadta meg. Metszetein mindig a fekete szín dominál, ami nemcsak a balladákhoz vonzódás, a komor előadásmód jele, hanem bizonyos festőisége is. A lineáris rajzolatú, síkba kiterített klasszikus fametszestílus, tehát Dürer- vagy Holbein-féle előadásmóddal ellentétben Buday a teret, a mélységet és a fényhatásokat is érzékeltette. Az események mindig a kép hátterében, a felvillanó fehérek drámai tűzijátékával kísérve érik el csúcspontjukat, s ebben a feszített, érzelmi szándékosan túlhevített stílusban a század első felének képzőművészeti felfogására ismerünk.”

Az 1956-os események mélyen megrendítették. Ideg-összeroppantást kapott, szanatóriumba került, ahol ma is magányosan, teremtett értékeinek védőbástyái között, szellemi üvegszigetén él. És *palackpostáival* üzen. Nekünk is. Most éppen ezzel a szépen rendezett és tartalmas kiállítással, ahol csodálatra, merengésre, tiszta tájékozódásra, elmélyült böngészésre és izgalmas továbbgondolkodásra egyszerre van lehetőségünk. Az utóbbi évtizedben több kísérlet — múzeumi kiállítások, cikkek, hasonló kiadások. *Lengyel András* kutatásai és publikációi stb. — történt arra, hogy Buday Györgyöt — és nemzedéki társait — kiröppentő város. Szeged visszafogadja, értékeli, beépítse szellemi katedrálisába. Örömmel és megnyugvással szeretnénk végre regisztrálni: hazaérkezett, s az ő munkásságával, szellemi örökségével mindannyian gazdagabbak lettünk. Ez a mostani kiállítás — melyet minden bizonnyal újabb szemnyitogató vállalkozások követnek — erősíti bennünk ezt a reményt.

TANDI LAJOS

Kass János fényképén a 80. születésnapját ünneplő Buday az ÉS róla szóló cikkét olvassa a London melletti „akváriumban”

BELÁNYI GYÖRGY

Az Avernus felé

(szibilla)

Mitől lesz a boldogság? Elgondolkozom néha ezen, bár nem foglalkoztat a dolog úgy igazán. Friss kecsketejet öntök inkább térdemre, s bedörzsölöm vele a lábszáramat meg a combomat. Vigyázok, hogy a hajlatokban is egyenletesen szívja be bőröm, ne maradjon semmi fölőslég ott, ahol a sötétség egyszer és mindenkorra birtokba vesz majd, és gondosan összehajtogatva a tó vizére bocsájt.

A humán reform és a vallás

Ha a művelődés reformja sem képzelhető el másként, mint helyi reform központi segítséggel, vagyis a helyi közösség önmeghatározó képességének kulturális eszközökkel történő újraépítése és fejlesztése, akkor egyre komolyabban kell számolni a helyi vallási közösségek és egyházi intézmények kultúrát teremtő, megőrző és közvetítő tevékenységével. Ma már több száz olyan település akad, amelyeket megfosztottak tanácsától, iskolájától, tésztől, orvosától, értelmiségétől, de még van papja, gyűlekezete, vallásos közössége, s félezerrel is több olyan település van, ahol a vallási közösség és intézmény a művelődés és értékközvetítés versenyképes alternatívája.

Településenként igen eltérő a helyzet ebből a szempontból is, s ez a vallási és a politikai intézmény magatartásától, valamint a helyi társadalom közérzetétől és köz-érzetétől függően alakul. Ami a vallási tényezőt illeti: mind a papok, mind a hívek között négyféle hozzáállást különböztethetünk meg: 1. Vannak, akik még mindig hegemon helyzetben lévő egyházban gondolkodnak. 2. Akadnak, akik még mindig lövészárkba beásva szembenállnak. 3. Vannak akik már megszokták és belakták azt a gettót, amelybe az ötvenes-hatvanas évekbe belekényszerültek a tiltás-tűrés következtében, s hosszú távra ráálltak a zárt körben történő, a szinte kizárólagosan az égiekre és a lelkiekre szorítókozó vallási szolgáltatások üzemeltetésére. 4. Végül azok csoportja, akik felelősséget éreznek az egyenlő félként való párbeszédre és együttműködésre, vagyis akik keresztény módon próbálnak meg népbén-nemzetben-társadalomban-emberiségben gondolkodni és tenni. Ez a négyféle magatartás (és ezek ötvözei) különféle helyi értékrendekkel és hagyományokkal és a helyi politikai hatalom különféle változataival találkoznak. Nem mindegy például, hogy mit támogat, tőr vagy tilt a helyi vezetés; hogy a múlt maradványának, kellemetlen (mert eredményes) vetélytársnak, ideológiai ellenfélnek, csudabogárnak vagy partnernek tekint-e a papot és a hívt; nem mindegy, hogy el mer-e menni az istentiszteletra a vallásos pedagógus. Mindebből következően sokféle változata alakulhat ki a vallási intézmény és közösség jelenlétének a helyi társadalomban és közművelődésben.

A továbbiakban azokat a jeleket kívánom felrajzolni hazánk művelődéstérképére, amelyek közösséggé váló egyházközösségeket, művelődési tényezőként jelen lévő vallási intézményeket és közösségeket jelölnek, amelyek mint szigetek, értékes másságok és kihívások gazdagítják az ingerszegény környezetet. Tágabb értelemben — öngyógyítás, teljesség váls, a világban otthonra találás, lételetelmezés — használva a *művelődést*, az egyházak hitoktató, és szeretet-szolgálati tevékenysége is művelő, gondozó tevékenység lehet a testi-lelki egészség szolgáltatában, elősegítve a helyi közérzet-reform kibontakozását is. Még a vallási szertartások is, hiszen ezek is szerves részét képezhetik a helyi kulturális életnek. Az *igehirdetés* sokak számára szinte egyetlen formája a művelődésnek és a továbbképzésnek. Számos esetben művészi alkotásokkal bővül a liturgia: zeneművekkel (a beat-miséstől a Bach-miséig), versekkel, filmekkel, vetített képekkel, misztériumjátékokkal és oratóriumokkal. A *lelki vezetés* és a *család-pasztoráció* a sok helyütt hiányzó vagy nem eléggé színvonalas lelki-egészségügyi szolgáltatást is pótolja, illetve kiegészíti, s a jegyesoktatás sok helyütt messze hatékonyabb a hasonló jellegű „világi” próbálkozásoknál. (Jellemző, hogy nem egy esetben til lehet hallani a családtervezés legmodernebb, az egészségre legkevésbé ártalmas módszereiről!)

Mindezeket kívül jó néhány plébánia művelődési otthonként is működik. Egészen kicsi falvakban hallhatók kitűnő tudományos ismeretterjesztő vagy a mindennapi élet gondjaitól praktikus segítséget kínáló előadások, irodalmi matinéik. Filmvetítéseket, kirándulásokot, táborozásokat, gyermeknapot, klubot, Ki mit tud-ot, önismereti kurzust, pávakört szerveznek, könyvtárat rendeznek be. A Kaszás-dűlői lakótelepen a helyi plébánia betlehemesi járják a panelsivatagot, a koma-tál akció keretében pedig két hétig visznek ebédet a hívek azokba az otthonokba, ahová új családtag érkezett. A vízfogói plébánia neves művészek és tudósok közreműködésével szervez Tudós-klub színvonalú kerekasztal-beszélgetéseket. Etesen a katolikus templomban nívós irodalmi matinékat rendeznek. A városmajori plébánián szavalóversennyel és előadással ünnepelték a Babits-évfordulót. Az egyik ferencvárosi lelkészség klubjában előadás-sorozat folyik az orosz irodalomról és filmművészetről. Az ósagárdi evangélikus fiatalok a felsőpetényi baptista fiatalokkal együtt oratóriumokat és színdarabokat adnak elő. A gyáli plébánia épületében az öregek és fiatalok klubján, valamint az ingyenes nyelvtanfolyamokon kívül a községi könyvtár fiókja is helyet kapott. Vagyis egy állami intézmény egy egyházi intézményen belül! A körömi katolikus pap egy gobelinművész segítségével megtanította a mesterségre a helyi szövőasszonyokat, akik közül néhányan társszerzői lettek a pesti művésznőnek. A rózsadombi református gyülekezet Max Weber elmélete és az aszkézis értelmezése címmel rendezett tudományos ülésszakot neves szociológusok közreműködésével. Számos helyről különböző buszokkal viszik a híveket a fővárosba színházba, megvéve egy-egy előadást. A csetényi református templomban a vasárnap esti áhítaton egy-egy általuk kiválasztott költeménnyel jelennek meg az idős asszonyok is. Fűzér katolikus papjának tucatnyi közművelődési kezdeményezése között a pávakör, a faluház, a tájház és az elszűrűlő házasságokat életre delejező „házas hétvégék” beindítása szerepel.

A modern keresztény értelmezésben a kultúra középpontjában a szabadon cselekvő ember áll, s az ebben a felfogásban művelt ember az, aki harmóniában van a természettel, önmagával, társaival. Mindehhez *hit, hitelesség és szabadság-tér* szükségeltetik. A *humán reform* talán a reformok legsürgősebbje, a „kultúrplébániák” pedig mozgatói és segítői lehetnek a megújulásnak.

KAMARÁS ISTVÁN